

INDLEDNING

Systemet i nærværende bind om Maribo amt er i hovedsagen det samme som i de tidligere publicerede amter, og nedenstående vejledning giver derfor kun et kort uddrag af den udførlige redegørelse for redaktionsprincipperne i det først udsendte bind, Præstø amt, hvortil læserne iøvrigt henvises. Som i tidligere bind bringes også i dette en alfabetisk fortegnelse over fagord. Arkivgennemgangen (regnskaber, synsprotokoller m. m.) er for Maribo amt foretaget af Gertrud Købke Knudsen.

Bindet vil blive afsluttet med en kunsthistorisk oversigt samt kirke-, person- og sagregister.

DE HISTORISKE INDLEDNINGER

De historiske indledninger er udarbejdet af Mogens Lebeck og anfører så vidt muligt, hvad der fra skrevne og trykte kilder vides om kirkebygningernes grundlæggelse og ældre historie samt om ejerforhold til patronatsretten og kirketienden, der jævnlig kan være oplysende for kirkens historie (restaure-ringer, nyanskaffelser, gaver). Tidspunktet for kirkernes overgang til selveje iflg. lov af 15. maj 1903 er angivet på grundlag af oplysninger fra Nykøbing Falster stiftskassererkontor. Derimod medtages kirkernes godshistorie ikke, ligesom der heller ikke gøres rede for den gejstlige personalhistorie.

I samme afsnit anføres eventuelle oplysninger om navnet på den *værnehelgen*, til hvem kirken i den katolske tid var indviet, samt *helgennavne* knyttede til sidealtre. *Hellige kilder* i kirkens umiddelbare nærhed omtales, ligesom forsvundne *kapeller* i sognet nævnes her, medens kirke- og kapelruiner, hvorom der foreligger nøjere oplysninger, behandles i særlige afsnit. *Sagn* knyttede til kirken refereres kort på grundlag af oplysninger fra Dansk Folkemindesamling.

Af kaldshistorien nævnes blot, om sognet er eller har været *anneks* til andre sogne.

BYGNINGER

Først omtales kirkernes beliggenhed; deres plads i forhold til den nærmest omgivende bebyggelse inden den store udskiftning ses på de efter hver kirkebeskrivelse anbragte landsbyplaner, der er kopieret af frøken A. Bang efter de originale kort i Matrikelarkivet. I forbindelse med beliggenheden nævnes kirkelader, herregårde, voldsteder og oldtidshøje, hvis sådanne findes umiddelbart ved kirken. For købstadkirkernes vedkommende er udsnit af Resens byplaner fra o. 1670 gengivet efter tegninger i Rigsarkivet.

Kirkegårdenes gamle grænser er med omtrentlig nøjagtighed angivet på matrikelkortene. Kirkegårdsudvidelserne og købstædernes anneks-kirkegårde, der så godt som udelukkende er fra de sidste menneskealdre, nævnes kun i særlige tilfælde.

Til hver bygningsbeskrivelse hører en *grundplan* i målestok 1:300, hvor de forskellige bygningsafsnit og byggeperioder er skraveret efter et kronologisk system, der fremgår af signatur-oversigten s. 10. Hvis intet andet er opgivet, vender nord opad. Planerne er rene bygningsplaner, og inventar (også murede altre) er i regelen udeladt. Bjælkelofter og tagværker er heller ikke medtaget, hvorimod hvælvingernes ribber og buer er vist med punkterede linier, profilerede ribber med tredobbelte linier. Ommuringer er angivet ved ændret skravering, senere tilmurede åbninger ved optrækning af konturerne, for så vidt disse kendes, ellers kun ved veksel af signaturerne; sidder to åbninger — f. eks. dør og vindue — over hinanden, således at de skærer hinanden i planen, er den øverste vist ved punkterede linier uden skravering. I bygningsdele med flere stokværk er kun det nederste givet i hovedplanen.

Bygningsbeskrivelsernes orden er aldersfølgen, de ældste dele først, de yngste sidst; også omdannelser — for så vidt de er af større omfang — er indføjet i deres historiske rækkefølge; dog behandles bygningsafsnit, der er genopført af oprindeligt materiale og på oprindelig plads (f. eks. apsis, kor) i sammenhæng med de oprindelige. Er bygningsdelene jævngamle eller er aldersfølgen usikker, går beskrivelsen i regelen fra øst mod vest, fra neden op efter, fra det ydre til det indre; tårnets undertrum beskrives dog før trappehuset og de øvre stokværks ydre; *tagværkerne* nævnes sidst.

De *mål*, der gives på *romanske murhøjder*, er kun omtrentlige, især da de øvre skifter kan være ændrede eller fjernede. *Munkestensmål* gives kun ved særlig vigtige, middelalderlige bygningsværker, eller hvis de er af betydning for dateringen. Angående de vigtigste skiftegangstyper og enkeltheder som vinduer, døre, hvælvinger, gavle, blændinger, trappehuse etc., henvises til fagordlisten og dens illustrationer.

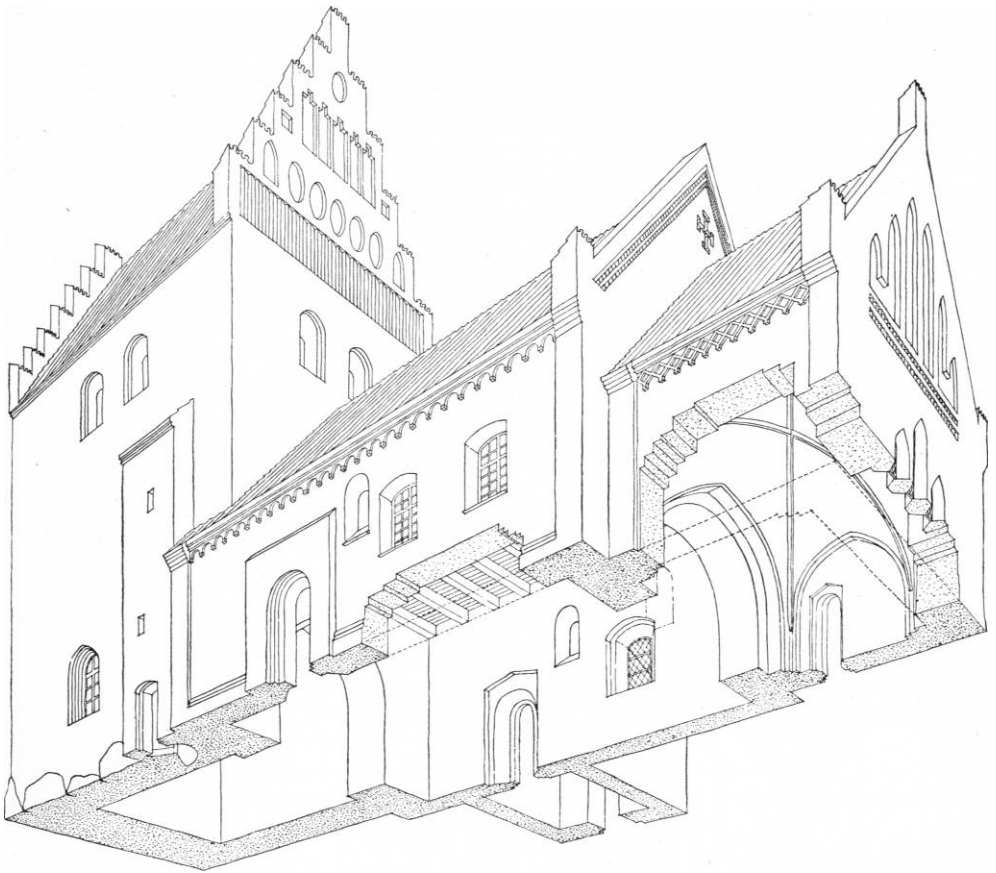

Fig. 1. Skematisk fremstilling af en typisk landsbykirke i Maribo amt. Den oprindelige kirke består af kor og skib bygget af røde munkesten. På langsiderne er en kraftig sokkel, ofte med flere led, ved hjørnerne afskåret af lisener, der foroven afsluttes med gavlkonsoller af hyppigst fem afrundede udkragninger. Endvidere afbrydes soklen af portal-fremspringene, der omfatter de mangefalsede døråbninger på begge skibets sider, og af en lille »præstedør« i koret. Portalerne har ofte trekvartrunde søjlestave med kapitæler og baser udskåret i teglsten. Koret har sjældent absis, men hyppigt i østgavlen et trekoblet vindue af let spidsbuet form og med smige fals. Også langsidernes vinduer er af romansk plantype; rundbuede stik kan være omgivet af løber- og savskifter. Gesimserne kan være buefriser på profilerede konsoller, rudefriser el. l.; gavlene, hvoraf skibets gamle vestgavl ofte findes bevaret i tårnet, har blændingsdekorationer og meget ofte siksakmurværk. I nyere tid er de oprindelige vinduer ofte tilmurede og nye og større indhuggede. De oprindelige tagværker er sjældent bevarede, men undertiden findes aftryk i gavlene af den gamle tagstol — der har hanebånd og skråstiver fra spær til bjælke — eller enkelte genanvendte gamle tømmerstykker i den i senmiddelalderen eller senere fornyede tagkonstruktion. Henimod middelalderens slutning er hyppigt ved vestgavlen bygget et tårn, hvis svære mure hviler på en uregelmæssig syld af store kampesten. På siden af tårnet står et trappeshus, hvori en vindeltrappe til de øvre stokværk. Tårngavlene har kamtakker, og blændingsdekorationerne er hyppigt anbragt i vandrette bæltter. I samme periode er foran en af skibets døre bygget et våbenhus, og undertiden er der lagt et sakristi op mod kormuren. I det indre ses undertiden indbyggede hvælvinger fra den senere middelalder, og tårnrummet, der åbner sig mod skibet med en bred bue, kan have fået samtidig med tårnets opførelse, men mange steder ligger endnu flade bjælkelofter.

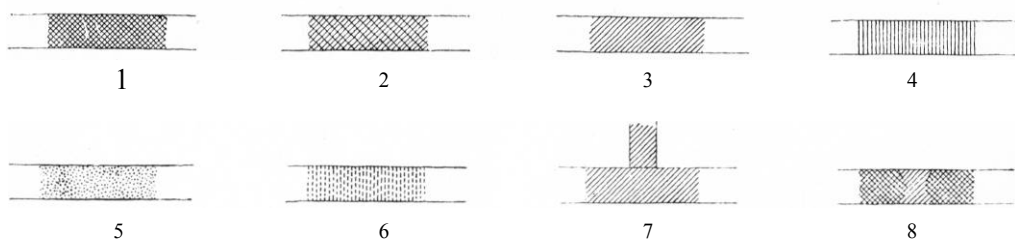

Fig. 2. Kirkeplanernes signaturer. 1. Romansk tid, o. 1100—1250. 2. Tilføjelser fra romansk tid. 3. Gotisk tid, o. 1250—1550. 4. Renaissancetid, o. 1550—1650. 5. Efter 1650. 6. Tidsbestemmelse tvivlsom. 7. Er to sammenstodende mure med ensartede signaturer ikke samtidige, vises dette ved at murflugtlinien af den ældre mur er fortsat gennem sammenstødet. 8. Kendes tilmurede åbningers form ikke nøjagtigt, angives dette ved, at alderssignaturerne mødes uden skillestreger.

KALKMALERIER

I tilfælde, hvor en kirke har kalkmalerier fra forskellige tider, skildres de i aldersfølge.

I sammenhæng med kalkmalerier nævnes glasmalerier.

INVENTAR

Rækkefølgen i beskrivelserne er:

Alterborde (med helgengrave og relikviegemmer), sidealterborde (med do.), alterbordsforsider og -paneler, alterklæder.

Altertavler.

Altersolv, herunder berettelsestøj (sygekalke m. m.).

Alterstager og andet mindre alterudstyr, såsom alterbøger, krucifikser, monstranser, røgelsekar, akvamaniler, vandkedler, messehageler, skriftetavler, messeklodder etc.

Alterskranker (knæfaldsskranker).

Helgenfaner.

Døbefonte, dåbsfade, dåbskander, fontelåg, fontehimle, fontegitre.

Korbuekrucifikser.

Korgitre.

Prædikestole.

Stolestader, korstole, skriftestole, præstestole, degnestole, herskabsstole.

Kister og skabe, herunder monstransskabe.

Dørfløje.

Pulpiturer.

Orgeler.

Pengeblokke, pengebosses, pengetavler, klingpunge.

Salmenummer-tavler, præsterække-tavler.

Malerier, der ikke hører til andet kirkeinventar eller epitafier.

Lysekroner, lysearme.

Kirkeskibe og andet ophængt.

Ligbåre, jordpåkastelsesspader og lign.

Tårnure og solure.

Klokker.

Inventar yngre end 1850 omtales kun i særlige tilfælde.

Inventargenstande, der er kommet til museer eller vides at være bevaret på anden måde uden for kirken selv, betegnes med * foran stikordet. Inventargenstande, der er forsvundne, men hvorom oplysninger haves, betegnes med † foran stikordet.

Når intet andet nævnes, er ældre træinventar altid af *eg*, nyere, malet træinventar fra 17—1800'rne som regel af *fyrretræ*-, alterstager, lysekroner, klokker af »malm« (for klokkernes vedkommende en bronzelegering, kobber og tin, ellers sædvanligt en messinglegering, mere eller mindre zinkholdig).

GRAVMINDER

Gravminderne deles i følgende hovedgrupper:

Epitafier.

Gravsten.

Kister, herunder kisteplader.

Sarkofager.

Kirkegårdsmonumenter.

Grave.

Runestene i eller ved kirken (for så vidt som de ikke er middelalderlige gravsten).

Inden for de enkelte grupper er ordningsprincippet aldersfølge. Kendes forfærdigelsesåret, nævnes det først; ellers må dødsåret eller typen blive bestemmende for rækkefølgen.

Ved mål på gravsten angives højden først, dernæst bredden og til sidst, hvis den medtages, tykkelsen; ved trapezformede gravsten nævnes største og mindste bredde, f. eks. 97 x 63—45 cm.

INDSKRIFTER

Se skrift s. 21. — Uforkortet gengives som regel kun indskrifter af historisk indhold på kirkeinventar og bygninger samt gravskrifter ældre end 1550. Gengivelsen er her ord- og bogstavret, dog med vor retskrivnings adskillelse mellem *u* og *v* samt anvendelse af store begyndelsesbogstaver ved navne.

Af yngre gravskrifter gives kun et udtog med alle positive oplysninger om personerne og deres livsforhold samt om selve mindesmærkets tilblivelse. Også i udtogene citeres person- og stednavne bogstavret, men latinske navne sættes i nominativ, og den danske form vedføjes, for så vidt den kendes.

Andre indskrifter, poetiske, religiøse m. v. gengives kun, når de skønnes at have særlig interesse.

Til latinske indskrifter vedføjes en dansk oversættelse, der i vanskelige tilfælde er kontrolleret af professor, dr. phil. Franz Blatt.

Ved gengivelse af indskrifter anvendes følgende tegn:

- [!] Udråbstegn efter urigtigt stavede ord.
- () Rund parentes ved opløsning af forkortelser.
- [] Skarp parentes ved rekonstruktion af manglende ord eller bogstaver.
- <> Kantet parentes ved senere tilføjelser til den oprindelige indskrift.
- Tomme, ikke udfyldte pladser, især dødsår og datoer.

Beskrivelser af kirkerne og deres inventar, istandsættelser m. m., udførligere end det har kunnet gøres i redaktionerne, derunder som regel også fuldstændige afskrifter af indskrifter, er tilgængelige i Nationalmuseets arkiv.